

Sofia Littmarck. 2017. *Barn, föräldrar, välfärdsstat. Den politiska debatten om föräldrautbildning och föräldrastöd, 1964–2009*. Linköping Studies in Arts and Science Dissertations, No. 721. Institutionen för tema, Tema Barn: Linköpings universitet.

Anmälan av Åsa Lundqvist

INLEDNING

Svensk familjepolitik har en lång och mycket omdiskuterad historia. Debatten om vilka politiska åtgärder som bäst skulle bidra till en förbättring av levnadsvillkoren för landets barnfamiljer inleddes redan under 1930-talet, och har pågått sedan dess. Frågan om hur och med vilka medel staten kan och bör intervensera i familjens angelägenheter har alltså sedan dess varit en fråga för politisk debatt.

I Sofia Littmarcks avhandling analyseras två av dessa åtgärder, *föräldrautbildning* och *föräldrastöd*. Studien intresserar sig framförallt för hur förhållandet mellan barn, föräldrar och välfärdsstat har artulerats i den politiska debatten, men också för vilken roll familjen har haft i organiseringen av välfärden. Det övergripande syftet med avhandlingen är, med Littmarcks egna ord, att ”granska den politiska debatten om föräldrautbildning och föräldrastöd i ljuset av välfärdssamhällets utveckling och förändring under perioden 1964 till 2009” (s. 11).

PERSPEKTIV OCH UTGÅNGSPUNKTER

Hur har då den tidigare forskningen förstått utvecklingen av föräldrastöd och föräldrautbildning? I den internationella litteraturen beskrivs området som ett socialpolitiskt insatsområde som rör sig mellan olika politikområden, till exempel social- och folkhälsopolitiken. Tonvikten på just föräldrar som en aktör i behov av ökad kompetens och

stöd i sitt föräldraskap – en så kallad ’turn to parenting’ – har särskilt uppmärksammats, och då ofta mot bakgrund av debatten kring ’nya sociala risker’ som definierats bland annat av Europarådet (Daly 2015). Sådana sociala risker, till exempel arbetslöshet, ökad fattigdom och segregering bland grupper som ensamstående mödrar eller migrantfamiljer, har bland annat bidragit till att politiker och experter riktat strålkastarljuset på just föräldraskapet. Frågan handlar framförallt om hur staten bör utforma sitt stöd till föräldrar, så att man på bästa sätt kan ta tillvara barns intressen. Svaret skiljer sig mellan olika länder, dels beroende på synen på familjen (är den en enhet eller består den av individer?), dels på grund av historiska erfarenheter. I debatten har också frågan om genus fått utrymme: en viktig del i talet om nya sociala risker rymmer nämligen ett antagande om att såväl förändrade familjestrukturer (fler skilsmässor, nya familjeformer etc.) och kvinnors ökande deltagande i förvärvslivet har bidragit till att det blivit allt svårare att ta hand om barnen – och därmed har politiker, experter och en hel del akademiker antagit att det finns ett ökat behov av stöd till föräldrar i deras föräldraskap (Crepaldi 2011; Molinuevo 2013). Parallellt med denna utveckling har ett förvetenskapligande av föräldraskapet ägt rum: evidensbaserad forskning ligger ofta till grund för olika uppfattningar om vad ett gott föräldraskap innebär och hur man som förälder ska nå dit. Föräldraskapet har på så sätt kommit att ses som ett arbete som kräver särskilda färdigheter och expertkunskaper (Gillies 2012).

Den svenska politiken följer delvis denna internationella trend, samtidigt som den svenska kontexten och historien skiljer sig från många andra europeiska länder. Inte minst gäller det den allmänna välfärdsutvecklingen, där jämställdhet och ekonomisk jämlikhet kom att stå i fokus för såväl utbildnings- som familjepolitisk reformering från och med 1960-talet. I denna kontext har också barns villkor i hem, barnomsorg och skola debatterats, något som studerats

ingående. Sofia Littmarck bidrar till den här litteraturen, framförallt genom sin noggranna genomgång av de skiljelinjer som funnits och finns mellan de olika politiska partierna. Om den tidigare forskningen fokuserat på en mer övergripande utveckling, visar Littmarck med all tydlighet att synen på och utvecklingen av föräldrautbildning och föräldrastöd rymmer stor variation inom ramen för de etablerade politiska partierna. Inte minst rymmer debatten om föräldrautbildning och föräldrastöd starka och återkommande argument för *familjens* och *föräldrarnas* betydelse för barnens uppfostran (tonvikten ligger alltså inte på kvinnor och män som i till exempel debatten om föräldraförsäkringen). Detta är ett viktigt bidrag till forskningen om svensk familjepolitik mer generellt men också till analyserna av det samtida föräldrastödet.

Teoretiskt utgår Littmarck dels från välfärdsforskning som inkluderar barns villkor, dels från begreppsparen individualism och stat, statsindividualism. Hon hämtar här framförallt inspiration från Henrik Berggrens och Lars Trägårdhs (2015) tes om en allians mellan välfärdsstat och individ, det vill säga en modell i vilken staten med hjälp av olika reformer lösgjort individerna från "mellanmänskliga och ekonomiska beroenden för att istället möjliggöra sociala relationer byggda på jämlikhet och respekt för andra människors autonomi" (s. 31). Littmarck menar dock att det finns en spänning i denna tes om svensk välfärd, som handlar om synen på barn som autonoma och kompetenta och synen på barn som beroende av familjen. Och denna spänning återkommer i de empiriska avsnitten.

En viktig anledning till att Littmarck lyckas påvisa denna spänning är att hon analytiskt granskar hur politiska aktörer *argumenterar* i frågor som rör föräldrautbildning och föräldrastöd, och hur dessa argument förändrats över tiden. Som ett övergripande tema analyseras "vilka vägval i organiseringen av välfärden kring barn och familj som politiska aktörer har argumenterat för i ljuset av

välfärdens omvandling under perioden 1964 och 2009, och vilken syn på relationerna mellan barn, föräldrar, familj och välfärdsstat som kommer till uttryck i argumentationen" (s. 39).

Materialet som analysen bygger på består av det offentliga utredningsväsendets olika betänkanden i frågan samt riksdagstrycket mellan åren 1964 och 2009. Här finns naturligtvis en uppsjö av användbara dokument, till exempel interpellationer, motioner, skriftliga frågor/svar, propositioner, utskottens betänkanden och utskrifter av själva debatterna. Dessa analyseras och redovisas i kronologisk ordning, och med utgångspunkt i argumentationen har Littmarck delat in analysen i fyra väl funna perioder, 1964–1973, 1974–1985, 1986–2000, och 1999–2009. Dessa fyra perioder bildar också avhandlingens fyra empiriska kapitel.

FÖRÄLDRAUTBILDNING OCH FÖRÄLDRASTÖD UNDER FEM DECENNIER

Hur har då den politiska debatten om föräldrautbildning och föräldrastöd artulerats över tiden? I det första empiriska kapitlet analyseras perioden mellan 1964 och 1973. Perioden utmärks av snabb politisk omvandling, inte minst inom det familjepolitiska området. Eva Moberg hade 1961 utmanat det patriarkala Sverige med sin artikel om *Kvinnans villkorliga frivigning*, sociologer och pedagoger hade med boken *Kvinnors liv och arbete* (1962) lanserat könsrollsdebatten samtidigt som arbetskraftsbristen blev allt mer uppenbar och allt fler kvinnor gick ut i arbetslivet. Frågan om jämställdhet i hem och i förvärvsliv blev en allt viktigare politisk fråga, och frågor om familj, kön och föräldraskap blev obligatoriska på den politiska dagordningen. I denna kontext lämnade Folkpartiet år 1964 in en motion om föräldrautbildning. Det var den första i sitt slag, men kom att följas upp av en rad liknande inlägg framförallt från Centerpartiet och just Folkpartiet. Partiernas främsta motiv till att motionera om en föräldrautbildning handlade om de problem som de

menade fanns kring barns psykiska utveckling och anpassning till samhället.

Littmarck har identifierat tre tydliga argument bland de borgerliga motionärerna till varför en föräldrautbildning behövdes: för det första hävdade de att det fanns uppenbara risker för social missanpassning, asocialitet och psykiska problem bland barn och unga. Sådana risker uppstod särskilt inom familjerna – det var föräldrarnas bristande uppfostran som ledde till barns och ungas problem – och välfärdsstaten saknade sätt att hantera denna missanpassning. Ett andra argument handlade om vilka föräldrabeenden som skulle räknas som barnmisshandel och om gränserna för föräldrars handlingsfrihet. Både centerpartister och folkpartister motiverade flitigt om att just en föräldrautbildning kunde bidra till att motverka såväl den fysiska som psykiska barnmisshandeln. De föreslog också ett totalförbud mot aga. Ett tredje argument handlade om att man ansåg att föräldrar behövde mer kunskaper om barnuppfostran, det handlade alltså om föräldrarnas kompetens. Enligt motionärerna saknade de helt enkelt kunskaper om hur man på bästa sätt fostrade det framtida släktet. Denna brist knöt an till en idé om att den moderna familjen var ensam, liten och bräcklig, och i behov av stöd, kunskap och utbildning. En föräldrautbildning var ett steg på vägen till bot och bättring.

I den andra perioden, mellan 1974 och 1985, konkretiserades behoven. Motionerna om en föräldrautbildning bar slutligen frukt och allmän föräldrautbildning inrättades 1979. Utbildningen positionerades av den socialdemokratiska regeringen som en förebyggande insats inom vilken *alla* föräldrar skulle erbjudas utbildning om barns psykiska behov och utveckling. Utbildningen skulle inkorporeras i redan befintliga verksamheter, till exempel på MVC och BVC, och följa barnets uppväxt. I analysen framhålls också hur riksdagens ledamöter och den av regeringen Palme tillsatta Barnmiljöutredningen (1973) på ett mer övergripande plan enades om att barns och föräldrars villkor krävde mer än

bara ett ekonomiskt välstånd. Välfärden hade enligt riksdagens alla partier alltså bidragit till ett ekonomiskt välstånd men misslyckats med att skapa goda hemmiljöer för barn: vilket i sin tur hade resulterat i att välfärdsstatens barn för illa. Även under denna period framhärade politikerna i tanken om att det moderna samhället skapat ensamma människor, en isolerad familj, och att den gemenskap som präglat tidigare generationer hade gått om intet.

Baserat i partipolitisk tillhörighet skilde sig förklaringarna till vilka konsekvenser detta fått: de borgerliga tryckte på bristande tid för gemenskap inom kärnfamiljen, medan socialdemokrater och VPK:are menade att problemet var bristande kontakter utanför familjen. Samtidigt pekade vänstern respektive de borgerliga ut olika typer av problem som den samtida familjen blev utsatt för. I det första fallet kunde problemen lokaliseras till kommersialiseringen av familjen samtidigt som man framhöll vikten att förstå familjens situation ur ett strukturellt perspektiv. I det andra handlade problemen om att föräldrarna inte längre visste vad barnen gjorde. Det moderna samhället hade enligt dessa politiker skapat en situation där barnens värld var en annan än föräldrarnas. Igen refererade samtliga partier till bristen på kunskap hos föräldrarna, vilket alltså skulle kunna avhjälpas med en föräldrautbildning.

Men hur skulle då föräldrautbildningen utformas för att lösa alla dessa problem? Denna fråga besvarades på olika sätt under perioden. Generellt kan sägas att samtliga partier i slutet av 1970-talet var överens om att föräldrautbildningen skulle vara allmän och erbjudas till alla föräldrar. Samtidigt fanns alltså viktiga skillnader, inte minst kring vad en utbildning faktiskt kunde åstadkomma. Inom vänstern fanns uppfattningen att strukturella problem omöjligt kunde utbildas bort, och man menade också att uppfostran av barnen var en angelägenhet för såväl föräldrar som stat. Dessutom framhölls att föräldrautbildningen inte skulle ses som undervisning

i någon traditionell bemärkelse utan skulle istället skapa nya former för gemenskap. Den skulle på så sätt vara ett medel för att medvetandegöra föräldrar om hur samhällets strukturer påverkade deras och barnens situation. I den borgerliga argumentationen framhölls snarare familjens ansvar för barnens uppföstran: den skulle inte tas över av samhällliga institutioner såsom skolan. Här framhölls istället vikten av att det fanns gränser mellan familj och välfärdsstat.

Perioden mellan 1986 och 2000 utmärks precis som den tidigare av omvälvande samhällsförändringar och debatten om föräldrautbildningen kom att i hög utsträckning präglas av 1990-talets ekonomiska kris med massarbetslöshet, en kraftigt försämrad folkhälsa, sjunkande nativitet och en omfattande kritik av välfärdsstatens idémässiga grundvalar och dess praktiker. I kölvattnet av 1990-talskrisen presenterades en offentlig utredning om den existerande föräldrautbildningen. Krisen hade som sagt slagit hårt och stödet till föräldrar ansågs vara i behov av förnyelse. Många barn för illa, och vissa hade drabbats hårdare av krisen än andra. Antalet unga som föll offer för droger och kriminalitet hade ökat, vilket också knöts till utsatthet och ett slags symptom på att något inte var bra i samhället. Återigen framhölls ensamheten: denna gång var det föräldrarna som framställdes som ensamma och utsatta efter år av kris, utan stödjande nätverk och i behov av gemenskap.

Mot bakgrund av den mer allmänna utvecklingen, men också utifrån en analys av det mer konkreta behovet av stöd till föräldrarna förändrades inte bara argumentationen till varför föräldrar behövde en föräldrautbildning, utan även terminologin förändrades. 1997 introducerades begreppet föräldrastöd, inte minst som ett försök att frångå det man uppfattade som ett paternalistiskt förflutet. För att råda bot på de problem som definierats framhölls också relationen mellan barn och föräldrar som mycket viktig, både för barns hälsa och utveckling, samtidigt som föräldrarna skrevs fram som kompetenta och

självständiga individer vars erfarenheter var viktiga att ta som utgångspunkt i föräldrastödsaktiviteter. Men, de var ändå i behov av stöd i sitt föräldraskap. Särskilt vissa föräldrar ansågs vara i behov av stöd, exempelvis män som misshandlade, kvinnor som hade blivit misshandlade, föräldrar som satt i fängelse, föräldrar som hade missbruksproblem, föräldrar vars barn var omhändertagna och så vidare. Till dessa föräldrar skulle ett mer riktat stöd utformas.

Det rådde en osedvanlig konsensus i dessa frågor, samtidigt som det också fanns skiljelinjer, inte minst vad gällde synen på om föräldrastödet skulle bedrivas och organiseras som ett statligt eller lokalt stöd. Denna debatt hade bland annat sin grund i att man faktiskt ville satsa på förebyggande stöd till föräldrar i tider av nedskärningar. De borgerliga menade att detta borde göras på ett nationellt plan medan socialdemokraterna hävdade att verksamheterna bäst bedrevs av kommunerna.

Under den sista perioden som studeras, tiden mellan 1999 och 2009, fortsätter debatten om föräldrastödet, men denna gång mot bakgrund av den tilltagande debatten om befolkningens ökande ohälsa, inte minst bland barn och unga. Det var alltså inte längre barn i utsatta situationer och hemförhållanden som stod i fokus, utan barns psykiska ohälsa och en mer allmän försämring av folkhälsan och välbefinnandet. Samtidigt återhämtade sig svensk ekonomi, arbetslösheten sjönk och flera viktiga familjepolitiska reformer genomfördes. Detta skedde inom ramen för två olika regeringar: socialdemokraterna regerade fram till 2006 och ersattes därefter av den borgerliga Alliansregeringen, vilka i sin tur drev föräldrastödspolitikerna mycket kraftfullt.

Föräldrastödet fick alltså en central plats i Alliansregeringens familjepolitiska agenda, och 2009 lanserades en nationell strategi för samhällets stöd och hjälp till föräldrar i deras föräldraskap. Under perioden är det också tydligt att Kristdemokraterna dominerar i debatten. Det är de som främst driver frågan

om att föräldrastödet måste ses som en central insats för barn och föräldrar.

Debatten om nya satsningar på föräldrastödet handlade alltså i hög utsträckning om barn och ungas ökade ohälsa och minskade välbefinnande. I detta sammanhang återvände debattörerna till diskussionen om relationen mellan barn och föräldrar. Som tidigare betonade de borgerliga partierna föräldra-barnrelationen som den mest betydelsefulla för barns hälsa. Ett stort problem som identifierades, inte minst av kristdemokraterna, var föräldrarnas brist på tid: kraven på att både göra karriär och bilda familj var för hårda och det gick ut över barnen. Det goda föräldraskapet definierades således på basis av en god omsorg inom familjen. Socialdemokrater, vänsterpartister och miljöpartister hävdade istället att tillgången på många olika sociala arenor var betydelsefull för barns välbefinnande, och inte bara kärnfamiljens medlemmar. I deras argumentation framkom också en kritik av Alliansregeringens familjepolitiska agenda som man ansåg bidra till att cementera gamla könsroller och en tillbakagång från tvåförsörjarmodellen, inte minst i samband med införande av vårdnadsbidraget men också i relation till föräldrastödet.

Men hur skulle föräldrastödet utformas för att hantera problemen med den ökande ohälsan? Såväl Alliansregeringen som socialdemokraterna framhöll vikten av kunskap, och att erbjuda föräldrar *evidensbaserade* kunskapsunderlag om barns behov och utveckling. Föräldrastödet presenterades av Alliansregeringen som en form av åtgärd som inte bara var förebyggande men som genom en förbättrad folkhälsa kunde bidra till framtida vinster och tillväxt. Föräldrastödet var på så sätt en investering. Det skulle enligt regeringen dessutom främja ett jämställt föräldraskap. Alliansregeringen såg också i denna debatt föräldrastödet som en central insats, till skillnad från socialdemokrater som såg stödet som en del av många insatser.

I avhandlingens slutkapitel sammanfattas de stora linjerna under perioden. Littmarck

pekar på att debatten om föräldrautbildning och föräldrastöd särskilt har handlat om barns behov, utveckling och påverkan av familjens villkor. Här har framförallt två argument varit framträdande: politiker har å ena sidan hävdat föräldrarnas centrala roll i barns utveckling, som staten endast i begränsad utsträckning kan upphäva. Här har frågor om ensamhet och gemenskap varit framträdande. Å den andra har de mot bakgrund av bland annat psykologiska diskurser hävdat att barn har vissa behov som endast föräldrar kan tillgodose, ofta nära knutna till ord som kärlek, trygghet och närhet. Barnen blev på så vis en beroende part. Dessa argument har varit särskilt utmärkande bland borgerliga politiker, som genom föräldrautbildning och föräldrastöd velat stärka kärnfamiljens roll i barnuppfostran, men tidvis även bland socialdemokraterna. Socialdemokraterna har dock kontinuerligt framhållit att även välfärdsstatens olika institutioner kan bidra till att skapa goda förhållanden för barns hälsa. Det är enligt dem inte en exklusiv uppgift för bara föräldrarna utan det måste finnas ett gemensamt ansvarstagande för barnen, som delas av stat och familj.

TEMAN FÖR FÖRDJUPNING OCH VIDAREUTVECKLING

Sofia Littmarcks avhandling är, som säkert redan framgått, mycket rik och intressant. Det finns emellertid några teman i avhandlingen som kunde ha vidareutvecklats och fördjupats ytterligare. Ett sådant tema handlar om avsaknaden av en tydlig definition av föräldrastödet som politikområde. I den internationella debatten, som delvis diskuteras i inledningskapitlet, finns flera försök att definiera föräldrastödet. En inte helt ovanlig definition i sammanhanget, och som absolut går att överföra till den svenska kontexten, handlar om att föräldrastödet identifieras som en form av service och praktik, som är tänkt att förbättra föräldrars förmåga och kompetens i att utöva sitt föräldraskap, och som återfinns i olika politikområden. En sådan definition

hade stärkt Littmarcks försök att ringa in föräldrastödets utveckling över tiden, samtidigt som en sådan möjligen också hade gett tydligare ramar för själva materialinsamlingen men alltså också för analysarbetet.

Ett andra tema handlar om frågan hur författaren operationaliserat vissa av de teoretiska utgångspunkterna och begreppen, särskilt med avseende på tesen om statsindividualism. I den empiriska analysen framgår dels att politiker över tid definierat barn som en beroende part, till familjen, dels att föräldrastödet utgör ett slags kombination av en stat-individallians och en familj-statalians. Frågan är alltså hur väl vald tesen om statsindividualism är i sammanhanget: det är inte helt enkelt att genomskåda betydelsen av den i vare sig det empiriska materialet eller i kategoriseringen av materialet. Snarare är det så att Littmarcks analys av föräldrastödet visar på en mer komplex förståelse av relationen mellan stat och individ. Familjens betydelse för barnens väl och ve lyfts fram av alla partier, och i de reformer som genomförs spelar familjen och föräldrarna en central roll, inte minst under den senare delen av perioden. Föräldrautbildningen och senare föräldrastödet handlar inte om en frigörelse från mellanmänskliga beroenden, tvärtom.

I sammanhanget är det också intressant att notera att de borgerliga partierna framhåller vikten av att definiera familjen och föräldrarna som de mest centrala aktörerna i en god barnuppfostran, medan vänstern och socialdemokraterna (och senare också Miljöpartiet) hävdar att det finns många olika sociala och strukturella arenor som är viktiga för barns välbefinnande, däribland staten. I den ekonomiska familjepolitiken har ju denna sista linje haft företräde, dock inte inom föräldrastödet. Där har alltså istället familjens och föräldrarnas roll betonats och framhållits, och denna hållning har också haft politisk framgång. Denna utveckling hade varit värd en något mer fördjupad diskussion. Varför lyckas borgerliga företrädare vinna gehör för en annan hållning till familjens roll i just

detta avseende? Eller kanske ska frågan ställas så här: Med tanke på att de flesta motioner och förslag lagts fram av företrädare för de borgerliga partierna, skulle vi kunna hävda att föräldrautbildnings- och föräldrastödspolitiken är ett borgerligt präglat reformområde? I så fall, varför?

Ett tredje tema handlar om hur vi på bästa sätt bearbetar ett omfattande empiriskt material som spänner över en så pass lång tid. Exempelvis resonerar Littmarck intressant om expertisens och kunskapens roll för utvecklingen av föräldrautbildning och föräldrastöd, vilket också är ett återkommande tema i politiken för hela perioden. I alla empiriska kapitel finns frågan om kunskapsförmedling och expertisens roll med. Frågan är vilka skillnader som kan urskiljas i synen på kunskap, och vad den har för betydelse i olika perioder. Hur skiljer sig exempelvis synen på kunskap (om föräldrar, kön etc.) under den tidiga perioden och 2000-talet? Och vilken betydelse har dessa skillnader för hur politiker och experter definierar familj och föräldraskap?

Nära en sådan diskussion ligger också frågan om hur genusrelationer debatterats inom ramen för föräldrastödet. Bristen på tid för 2000-talets familjer beskrivs av framförallt Alliansregeringen i könsneutrala termer, samtidigt som forskning visat att argumenten om brist på tid bygger på en föreställning om 'den goda moderns' ansvar för barnen (Ellingsæter 2012). Ett gott föräldraskap kräver alltså en närvarande omsorgstagare – problemet är bara att sådana krav betyder en ökad närvaro av just mödrarna. Detta i sin tur skulle innebära att många av motiven bakom föräldrastödet stödjer en familjemodell som premierar mödrar som den huvudansvarige för den obetalda omsorgen. Skulle vi då kunna resonera i termer av att det samtida föräldrastödet är ett hot mot tvåförsörjarmodellen? Antagligen inte, men bara det faktum att genusrelationer *de facto* osynliggörs i den svenska politiska debatten om familj och föräldraskap vore väl värd en fördjupad diskussion.

NÅGRA AVSLUTANDE ORD

Sammanfattningsvis är Sofia Littmarcks avhandling både viktig och intressant, mina frågor till trots. Hon rör sig elegant mellan material och begrepp, och vecklar ut ett mycket rikt och komplext material på ett nyanserat och begripligt sätt. Valet av ämne och forskningsproblem är uppenbart relevanta, och studien bidrar till viktiga och nya kunskaper i ett väl etablerat forskningsfält. Studien är därmed en vidareutveckling och fördjupning av den omfattande forskningen om svensk socialpolitik och familjepolitik. Det är dessutom en noggrann och systematisk genomgång av ett omfattande empiriskt material, som analyseras på ett uppfinningsrikt och ofta finurligt sätt. Resultaten presenteras på ett utmärkt sätt, och de frågor som ställs inledningsvis följer genomgående avhandlingens olika kapitel samtidigt som de empiriska kapitlen är begreppsligt informerade.

Sofia Littmarcks avhandling fyller alltså utan tvekan ett gap i den svenska debatten om den familjepolitiska utvecklingen, och är också ett betydelsefullt inlägg i diskussionen om hur vi ska förstå och förklara olika ståndpunkter i debatten om det ”goda föräldraskapet”.

REFERENSER

- Berggren, H. & Trägårdh, L. 2015. *Är svensken människa? Gemenskap och beroende i det moderna Sverige*. Stockholm: Norstedts.
- Crepaldi, C., Pasquinelli, S., Castegnaro, C., Naaf, S. 2011. *Parenting support in Europe: a comparative study of policies and practices*. Draft final report. https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1270en.pdf
- Brun-Gullbrandsen, S., Dahlström, E., Dahlström, G., Holter, H. Thyberg, S. & Tiller, P-O, 1962. *Kvinnors liv och arbete: Svenska och norska studier av ett aktuellt samhällsproblem*. Stockholm: Prisma.
- Daly, M. 2015. 'Parenting Support as Policy Field. An Analytical Framework', *Social Policy and Society*, 14 (4): 597–608.
- Ellingsæter, A-L, 2012. 'Nordic Politicization of Parenthood: Unfolding Hybridization?', i Richter, M. & Andresen, S. (red.), *Politicization of Parenthood. Shifting Private and Public Responsibilities in Education and Childrearing*. Stuttgart: Springer, s. 13–26.
- Gilles, V. 2012. 'Family Policy and the Politics of Parenting. From Function to Competence', i Richter, M. & Andresen, S. (red.), *Politicization of Parenthood. Shifting Private and Public Responsibilities in Education and Childrearing*. Stuttgart: Springer, s. 13–26.
- Moberg, E, 1961. *Kvinnans villkorliga frivgivning, i Unga Liberaler. Nio inlägg i idédebatten*. Stockholm: Bonnier.
- Molinuevo, D, 2013. *Parenting support in Europe*. Dublin: Eurofound. http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1270.htm?utm_source=facebook&utm_medium=facebook&utm_campaign=parentingsupport20130305
- Åsa Lundqvist är professor vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
E-post: asa.lundqvist@soc.lu.se

Sverker Gustavsson, Claes-Mikael Jonsson & Ingemar Lundberg, 2018. *Vad krävs för att rädda demokratin?* Stockholm: Premiss förlag.

Anmälan av Mikael Spång

I *Vad krävs för att rädda demokratin?* diagnostiserar Sverker Gustavsson, Claes-Mikael Jonsson och Ingemar Lundberg samtida hot mot demokratin, närmare bestämt sådant de kommer till uttryck i populism och nyliberal teknokrati (auktoritär liberalism). Bokens bärande tema är att dessa hot eller utmaningar hänger samman i den meningen att en av anledningarna till populismens framväxt under de senaste årtiondena är nyliberalismens genomslag, dess djupverkan som Gustavsson uttrycker det. Omvänt leder populismens konsekvenser, såsom polarisering och försvandet av kompromisser, till